

1

O INOVÁCIÁCH V DIDAKTIKE

V úvode publikácie sme uviedli, že v ostatných rokoch sa v pedagogickej a didaktickej terminológii dosť často uvádzajú viaceré pojmy, ktoré reflektujú súčasnú edukáciu. Azda lepšie to vyjadríme, ak uvedieme, že „volajú po jej zlepšení“. V predmetnej kapitole sa budeme nimi zaoberať podrobnejšie. Považujeme však za potrebné uviesť, že v kapitole si nekladíme za cieľ analyzovať rôzne etymologické aspekty uvedených pojmov. Sledujeme predovšetkým ich pedagogicko-didaktické aspekty.

1.1 Inovácie vo vzdelávaní a súvislosti

Pojem inovácia – z lat. *inovace* – znamená obnovenie (H. Schaub, K. G. Zenke, 1997, s. 185), tiež vytvorenie nového, je značne frekventovaným pojmom. Inovácia ako pojem začala v pedagogicko-didaktickej terminológii rezonovať v druhej polovici 20. storočia. Inovácie sa spočiatku týkali predovšetkým obsahu vzdelania, neskôr sa tento pojem začal používať vo vzťahu k ďalším pojmom – metodické aspekty práce učiteľa, inovácie týkajúce sa školského systému, inovácie školských inštitúcií, ba až samotných škôl a pod.

Zrejme netreba vysvetľovať a písať o tom, že inovácie sú potrebné pre zvyšovanie efektívnosti edukačného procesu aj preto, aby edukačný proces bol v súlade s najnovšími poznatkami o ňom. Rozhodujúcu úlohu v procese inovácií zohráva učiteľ, ktorý musí byť tvorivý, ktorý má záujem na inováciách, ktorý nielen akceptuje teoretické poznatky, ale aj sám hľadá nové metódy výučby, inovuje obsah edukácie a pod.

Žiaľ, realita je taká, že aj napriek výbornému rozpracovaniu jednotlivých edukačných oblastí, reálna edukačná prax ich len málo, ba až veľmi málo

Tabuľka č. 1: **Kurikulum minulosti, súčasnosti a budúcnosti**

Kurikulum minulosti a súčasnosti:	Kurikulum budúcnosti:
Poznanie, vedomosti a učenie predstavujú hodnotu samé o sebe.	Požiadavka aktívneho učenia sa, v učení nachádzať svoju sebarealizáciu.
Prevláda „odovzdávanie“ vedomostí od učiteľa k žiakom.	Dôraz sa kladie na tvorivú prácu.
Dôraz sa kladie na vedomosti z predmetov, medzipredmetové vzťahy nie sú v popredí.	Zdôrazňuje sa interdisciplinárny prístup, medzipredmetové vzťahy sa podporujú.
Malý vzťah medzi „školskými“ vedomosťami a vedomosťami potrebnými pre život.	Osvojené vedomosti majú slúžiť na riešenie každodenných problémov, dôraz na kompetencie.
Žiak nemá základné poznatky o ekonomike, o práve a iných oblastiach potrebných pre život.	Žiak je vedený k pochopeniu vzťahov a podmienok života: ekonomika, právo občana...
Prevláda komercializácia kultúry, médiá ovládajú trh.	Podpora kultúrneho diania, proti manipulovaniu s vedomím občanov.
Etické, ale aj estetické otázky sa vytrácajú zo škôl.	Etická výchova na školách, vyžaduje sa dodržiavanie etických noriem od všetkých občanov.

Prvým krokom úspešnej práce učiteľa so žiakmi je diagnóza. Vedome tu ani neanalyzujeme rôzne druhy pedagogickej, didaktickej, psychologickej a sociálnej diagnózy. Ide o diagnózu v širšom ponímaní, ktorou učiteľ skúma a zisťuje postoje žiakov k učeniu, vzťahy medzi žiakmi, názory žiakov na učivo a metódy učenia, názory na to, čo a ako by sa chceli učiť, postoje žiakov k realite, ktorá ich obklopuje, postoje a predstavy o ich budúcom živote. Zisťuje, čo ich trápi, o čom by sa chceli s učiteľmi rozprávať, čo by im chceli povedať a pod.

Nepopierateľnou pravdou je, že tzv. **klasické vyučovanie je pre žiakov málo zaujímavé, nezáživné a nudné.** Dnešní žiaci majú značný rozhľad, **nechcú plniť len príkazy a počúvať, chcú besedovať, skúmať, porovnávať, vyjadrovať svoje názory, hodnotiť** atď. Ak by škola zmenila svoje metódy a formy práce, viaceré zo súčasných negatív by sa, aj keď nie celkom, odstránili, ale určite by sa oslabili. To je aktuálnou úlohou inovácie v didaktike, **ktorá musí meniť nielen metódy a formy vyučovania, ale súčasne s tým pôsobiť aj na zmeny v koncipovaní obsahu vzdelávania, pretvárať postoje žiakov k učeniu, učiť ich učiť sa** atď.

2

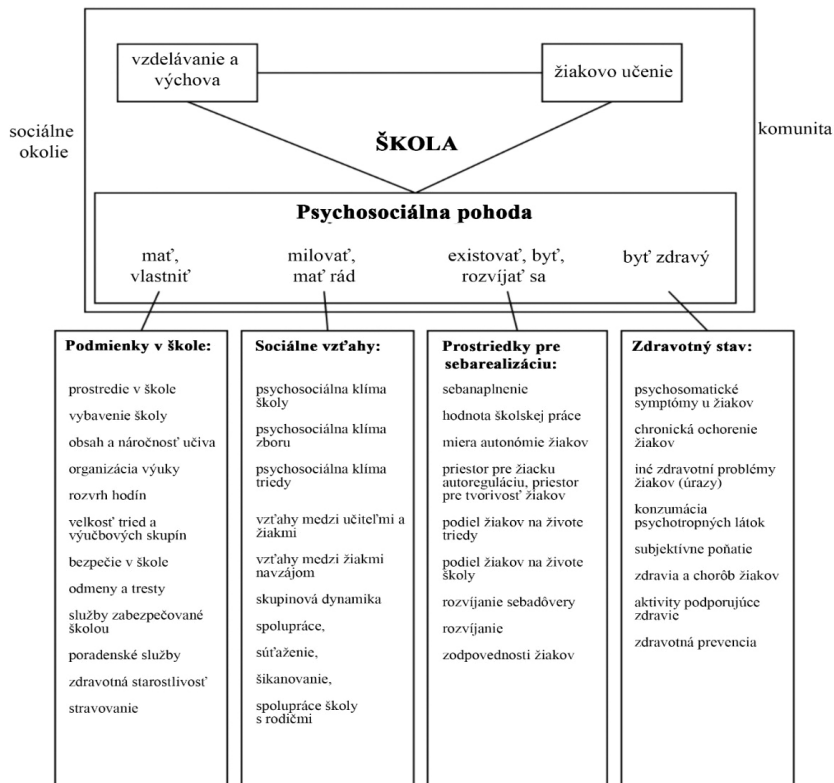
EVALUÁCIA V EDUKAČNOM PROCESE

Evaluácia svojou podstatou patrí tiež do oblasti inovácií v školstve. Jej využívanie môže výrazne prispieť k inováciám v reálnom výchovno-vzdelávacom procese. Cestou vedúcou k efektívnosti je teda aj **evaluácia edukačného procesu**. Evaluácia sa však netýka len riadiacich orgánov školstva, ale každého pracovníka školy. Pripomíname to preto, lebo v súvislosti s evaluáciou si väčšinou predstavujeme hodnotiace procesy školy, ktoré uskutočňuje napr. školská inšpekcia. V kapitole sa zaoberáme parciálnou časťou evaluácie – vnútornou evaluáciou, ktorá sa bezprostredne viaže a ovplyvňuje edukačný proces.

2.1 Evaluácia a súvisiace aspekty

Evaluácia ako skúmanie edukácie sa začala rozvíjať v 60. rokoch 20. storočia. Tak ako viaceré iné pojmy v spoločenských vedách, aj pojem evaluácia je rôzne definovaný. Podľa Slovníka cudzích slov (1965, s. 316) „evaluácia – vyčíslenie, odhad hodnoty.“ Evaluácia sa často stotožňuje s hodnotením, avšak medzi týmito dvoma pojmami treba rozlišovať.

I. Pavlov ich vymedzuje takto: *„Hodnotenie predstavuje proces posúdenia úrovne vedomostí, zručností a návykov (správania) žiaka určitými diagnostickými technikami a porovnanie s vopred vytýčenými cieľmi.“* ... **Evaluácia je proces alebo výsledok objektívneho vyhodnocovania** (získovania, porovnávanía, vysvetľovania) údajov, charakterizujúcich stav kvality, efektívnosti rôznych aspektov výchovy a vzdelávania (cieľ, obsah, metódy, prostriedky, formy, podmienky a výsledky žiakov, škôl a pod.). Predstava, že evaluácia (v úzkom poňatí) je len hodnotením vzdelávacích výsledkov žiakov (napr. pomocou didaktických testov), je nesprávna. Tento názor je

Obr. č. 7 Model psychosociálnej pohody v škole

(Zdroj: Mareš, J., 2010)

Z uvedeného grafického znázornenia je zrejmé, čo sa rozumie pod jednotlivými oblasťami.

Podmienky v škole: prostredie školy, vybavenie školy, obsah a náročnosť učiva, organizácia výučby, rozvrh hodín, veľkosť tried a výučbových skupín, bezpečie v škole, odmeny a tresty, služby zabezpečované školou, poradenské služby, zdravotná starostlivosť, stravovanie.

Sociálne vzťahy: psychosociálna klíma školy, psychosociálna klíma zboru, psychosociálna klíma triedy, vzťahy medzi učiteľmi a žiakmi, vzťahy medzi žiakmi navzájom, skupinová dynamika spolupráce, súťaženie, šikanovanie, spolupráca školy s rodičmi.

1. Prehľad pred jednotlivými informáciami

Skôr ako sa učiaci naučí jednotlivé podrobnosti, mal by mať možnosť poznať celok. Tým sa umožňuje mozgu orientovať sa v pamäti a pripraviť sa na prijatie a spracúvanie novo prijatých informácií a ich zaradenie do jestvujúcich vedomostí.

Zamyslime sa nad tým, či každý vstup do novej témy, tematického celku začínajú učitelia istým komplexnejším pohľadom na danú oblasť alebo či do nej často nevstupujú systémom „in medias res“ – bez prípravy žiakov na nové učivo, bez docenenia a využitia medzipredmetových vzťahov, bez nadviazania na ich doterajšie skúsenosti, poznatky a vedomosti z danej oblasti a pod.

2. Zretelné a jasné ciele vyučovania a učenia sa

Keď učiaci sa vie, čo sa bude učiť, prečo sa to bude učiť, aký to má pre neho význam a pod., získa k učeniu kladný postoj, „prepne na učenie sa“.

Táto požiadavka spolu s nasledujúcou sa výrazne týkajú motivácie žiakov do učebnej činnosti. Skutočne je potrebné, aby učiteľ u učiaceho prebudil záujem a motiváciou dosiahol záujem o učivo. Avšak nejde len o bežné pohľady, resp. požiadavky na motiváciu žiakov do učebnej činnosti, čo sa zdôrazňuje aj pri klasickom vyučovaní. Z neurodidaktického hľadiska ide však o takú motiváciu, ktorá „zaujme mozog, ktorá vyvoláva kladné emócie“ a pod. Skúsenosti, ale aj uskutočnený výskum naznačujú, že motivácia žiakov do učebnej činnosti je niekedy podceňovaná (Petlák, E. a kol., 2008b).

3. Záujem motivuje

Zvedavosť je najlepším predpokladom zapamätania si učiva, vytvára kladné postoje k učeniu, ktoré sú základom efektívneho učenia, ideálne je využívanie vlastných skúseností, ale treba dodať, že aj nové fascinujúce a zaujímavé prebúdza záujem.

V pamäti nosíme myšlienku, resp. vyjadrenie kohosi, kto povedal, že „dobrá motivácia je polovica úspechu práce učiteľa a aj žiaka“. Škoda, že v reálnej výchovno-vzdelávacej praxi túto požiadavku nevieme dostatočne uplatňovať a využívať. Vzbudenie záujmu o učivo prostredníctvom problémových situácií, vytvorenie priestoru pre vyjadrovanie názorov a skúseností žiakov a pod., je ešte stále málo využívané a docenované. Vhodne zvolené problémové situácie môžu

V každom učebnom štýle nájdeme prvky učebných štýlov z iných opisov a klasifikácií (porovnaj so štýlmi D. A. Kolba).

- **Konkrétne-sekvenčný štýl** – získava informácie prostredníctvom zmyslovej skúsenosti. Takíto ľudia myslia rozvážne, vyhovuje im pedantný, detailný prístup k učeniu.
- **Abstraktno-sekvenčný štýl** – preferuje abstraktný, nereálny svet myšlienok, teórií a myšlienkových konštrukcií. Takíto ľudia myslia logicky, analyzujú, syntetizujú a hodnotia, uprednostňujú hovorené slovo, radi počúvajú.
- **Abstraktno-náhodný štýl** – pracuje intuitívne a vďaka tomu rozoznáva najjemnejšie rozdiely nálady a atmosféry, myslenie vychádza z pocitov. Takýto človek je komunikatívny, rád pracuje v skupine, záleží mu na rozvíjaní osobných vzťahov.
- **Konkrétne-náhodný štýl** – vychádza z reálneho sveta, myslí divergentne, rád experimentuje, riskuje. Veci okolo seba objavuje inštinktívne, myslenie je impulzívne, poznanie často vyvodzuje z vlastných skúseností. Málokedy prijíma rady a odporúčania od vonkajšej autority (pozri aj Rovňanová, L. 2015).

Učebné štýly podľa P. Honeya a A. Mumforda

Tieto štýly vychádzajú z pôvodných Kolbových štýlov a prístupy žiakov označujú ako typy: **aktívne, reflektívne, teoretické, pragmatické**. Už zo samotných pomenovaní typov je celkom zreteľné, čo ktoré typy žiakov v učení uprednostňujú a čo ich v edukácii najviac „oslovuje“ a motivuje. (Škoda, J., Doulík, P., 2011)

Učebné štýly podľa M. Häuptle-Barceló

Len ilustračne uvedieme učebné štýly podľa M Häuptle-Barceló, ktoré sú v literatúre menej spomínané:

Konkrétny štýl učenia – žiak:

- zaujímaví sa o informácie s aktuálnou hodnotou použitia,
- zvedaví, spontánny a ochotný riskovať,
- má rád rozmanitosť, rýchlo sa učí, využíva vizuálne a aj verbálne skúsenosti,
- slabší v písomnej oblasti a v bežných úlohách.

- **skutočnosť, že každá trieda je iná** (učiteľ by mal aspoň čiastočne modifikovať svoju prípravu pre každú triedu).

6.3 Učiteľ a vyučovacie metódy

V predchádzajúcej podkapitole sme poznamenali, že definovanie vyučovacej metódy sa často zjednodušuje len na „spôsob“ alebo „cestu“. Na tomto mieste považujeme za potrebné uviesť, že podobné skúsenosti máme aj s pohľadom na funkciu metódy. Študenti a učitelia funkcie vyučovacej metódy zväčša zuzujú na: **vzdelávaciu a výchovnú**. Z hľadiska inovatívneho ponímania vyučovacej metódy treba mimoriadne oceniť aj ostatné funkcie metódy.

Pod inovatívnosťou metódy rozumieme, že jej úlohou nie je len sprostredkovanie vedomostí žiakom, ale aj nižšie uvedené funkcie. Ak má byť skutočne inovatívna, potom treba mať na zreteli, aby bola:

- **informatívne nosná** – poskytnúť žiakovi plnohodnotné informácie z príslušného učiva a súčasne poskytovať aj širší rozhľad ako učebnica, aby súčasne prispievala aj k vytváraniu zručností žiaka,
- **formatívne účinná** – rozvíjať poznávacie procesy žiaka, formovať jeho osobnosť – vytrvalosť, náročnosť na svoju prácu, túžbu po ďalšom seba-vzdelávaní a pod.,
- **výchovne účinná** – aby učivo bolo súčasne výchovne využité, aby pôsobila na povahové vlastnosti žiaka – húževnatosť, presnosť, šetrnosť, vôľu, aktivitu, iniciatívu, samostatnosť a pod.,
- **ekonomická** – aby v krátkom čase dosiahla vytýčený výchovno-vzdelávací cieľ,
- **prirodzená svojím priebehom a výsledkami** – aby žiak mal pocit prirodzeného sprostredkovania učiva bez násilnosti, porozumel učivu, vedel ho aplikovať pri ďalšom učení, vedel sa samostatne učiť s využitím metódy a pod.,
- **využiteľná v praxi** – aby na jej základe vedel aplikovať učivo na ďalšie činnosti – prax, aby približovala školu k životu,
- **v súlade so systémom vedy a poznávania** – aby rešpektovala vedeckú terminológiu, vzťahy medzi poznávanými predmetmi a javmi, aby zabezpečovala poznávanie v súlade s logickými zákonitostami vyučovacieho procesu a poznávania,

7.3 Techniky tvorivého myslenia

Skôr ako uvedieme niektoré vybrané techniky tvorivého myslenia, pripomenieme povinnosti učiteľa pri rozvíjaní tvorivosti, uvádzané americkými psychológmi B. Hennessey a T. M. Amabile. (In Szmidt, J. K. 1987, s. 265).

1. Maj na zreteli, že deti budú viac tvorivé, keď sa budú tešiť tomu, čo robia.

Edukačná realita je taká, že v prvých ročníkoch žiakom takúto možnosť poskytneme, avšak s postupom do vyšších ročníkov sa postupne vytráca.

2. Slovné pochvaly žiakov využívaj málo, len vtedy, ak je to potrebné – namiesto pochváľ povzbudzuj, preferuj radosť z dobre vykonanej práce.

Klasická pedagogika akcentovala pochvalu ako významnú súčasť vyučovania. Súčasná pedagogika preferuje **skôr sebahodnotenie žiaka**. Ako pripomína M. Spitzer (2007, s. 132), s pochvalou treba narábať opatrne, pretože sú žiaci, ktorí sú od prírody šikovnejší, pracujú rýchlejšie, sú pohotiví a pod. Častejšie bývajú chválení, čo však môže vyvolávať pocity menejcnosti u iných žiakov. Aj O. Obst (2002, s. 77) pripomína tzv. efekt Svätého Matúša – „*Každému, kto má, bude pridané; kto nemá bude mu odňaté aj to málo, čo má.*“ – výrok z Biblie. Takže, učiteľ dobrému žiakovi k jednotkám pridáva ešte úsmev, pochvalu... Doma ho chvália tiež, žiak vníma kladné hodnotenie a je neustále motivovaný do dobrej učebnej činnosti. Naopak, žiak, ktorý nemá takéto zázemie, si zo školy „odnáša málo“, následne chýba aj domáca motivácia.

3. Vyhýbaj sa organizovaniu takých situácií, ktoré vedú k rivalite medzi žiakmi.

Učítelia si možno ani neuvedomujú, že rôznymi súťažami – kto skôr, kto najlepšie, kto bez chýb, kto najrýchlejšie – môžu vyvolávať medzi žiakmi napätie. Nemožno ich z vyučovania úplne vylúčiť, pretože majú aj svoj motivačný význam, avšak treba ich využívať opatrne a primerane.

4. Znižuj význam hodnotenia práce detí, namiesto toho ich presvedč, aby získali kompetencie poznávania svojich silných a slabých stránok.

Tu ide predovšetkým o isté pestovanie sebadôvery žiaka a sebahodnotenia, ktoré je pre život jedinca v budúcnosti mimoriadne dôležité.

Platón a Aristoteles, ktorí kládli dôraz na kultúru myslenia s tým, že kultivovaný intelekt rozlišuje medzi skutočnosťou a ilúziou o skutočnosti (Kosturková, M. 2016).

Kritické myslenie bolo na niekoľko storočí utlmené pod vplyvom cirkvi a cirkevného učenia v stredoveku.

Až renesancia umožnila možnosti iným perspektívam myslenia. V 16. a 17. storočí v Anglicku, zásluhou F. Bacona sa dostáva do popredia učenie na základe empirie a na základe logických postupov analýzy a indukcie.

Neskôr to bol R. Descartes, ktorý zastával názor, že všetko čo človek poznáva, treba brať nie ako celkom samozrejmé a úplne správne, ale o všetkom, treba premýšľať a testovať. 18. storočie dalo svetu mysliteľov ako M. Montaigne, Voltaire, D. Diderot, ktorí kládli dôraz na disciplinované učenie, ktoré nám pomáha lepšie porozumieť svetu a jeho usporiadaniu.

A. Comte a H. Spencer v 19. storočí rozvíjali kritické myslenie v oblasti spoločenského života. Tiež v učení Ch. Darwina a S. Freuda sú výsledky aplikovaného kritického myslenia.

V 20. storočí sa kritické myslenie čoraz viac kryštalizovalo a bolo ovplyvnené mysliteľmi ako napr. J. Dewey, J. Piaget, L. S. Vygotskij a ďalší (Kosturková, M. 2016).

9.2 Charakteristika alebo čo je kritické myslenie

Kritické myslenie je v ostatných rokoch v centre pozornosti edukácie. Dnes si každý, aj ten kto sa nepodieľa na edukácii uvedomuje, že už nestačí len vedieť, že už nestačí len osvojiť si nové vedomosti. Spolu s tým je potrebné tomu, čo sa učíme, tomu čo nás obklopuje, či už vo vede alebo technike, ale aj v bežnom živote, aj rozumieť a zaujímať postoje. To je jedna z oblastí či úloh tohto myslenia. Viacerí psychológovia, pedagógovia, sociológovia a ďalší odborníci hovoria, že v dobe internetu význam a kompetencie kritického myslenia sú mimoriadne dôležité a významné, pretože na internete je, popri množstve výborných štúdií, aj veľa nezodpovedných, nepravdivých, popravdivých, skreslených a neúplných informácií.

Literatúra ponúka priam nespočetné množstvo definícií a pohľadov na kritické myslenie.